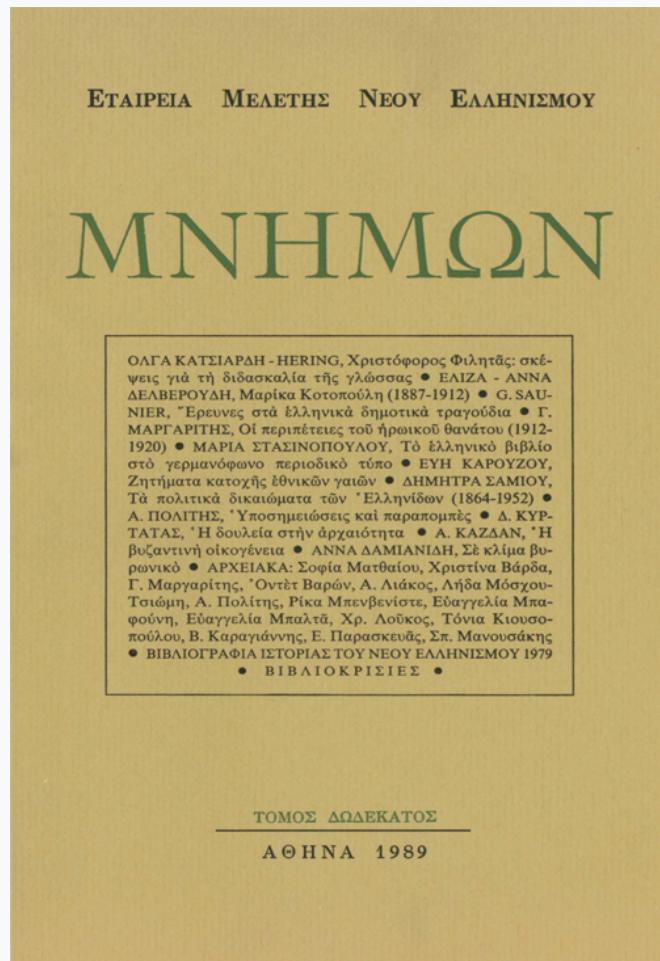

Μνήμων

Τόμ. 12 (1989)

Ο ΔΙΠΛΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

doi: [10.12681/mnimon.432](https://doi.org/10.12681/mnimon.432)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΠΟΛΙΤΗΣ Α. (1989). Ο ΔΙΠΛΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ. *Μνήμων*, 12, 232-234.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.432>

‘Η αρχειοθέτηση τῶν ἀκινήτων μνημείων καὶ τῶν ιστορικῶν-ἀρχαιολογικῶν χώρων θὰ ὀλοκληρωθεῖ μὲ τὴν ἔγγραφὴ στὴ μνῆμη τοῦ ἡλεκτρονικοῦ ὑπολογιστῆ τοῦ συνόλου τῶν δεδομένων, δηλαδὴ τῶν ἐπιλεγμένων σύμφωνα μὲ τὸ Ἀπογραφικὸ Δελτίο Πληροφοριῶν. Σ’ αὐτὴ τῇ φάσῃ θὰ ἐνταχθεῖ στὸ Ἀρχεῖο τὸ ὄντικὸ ποὺ εἶναι ἥδη συγκεντρωμένο στὶς Ἀρχαιολογικὲς Ἐφορίες καὶ τὶς Διευθύνσεις τοῦ ΥΠΠΟ, καθὼς καὶ σὲ ὄρισμένες Δημόσιες Ὑπηρεσίες, Α.Ε.Ι., Ἰδρύματα Ἐρευνῶν κλπ., ποὺ καταρτίζουν ὅμολογα ἀρχεῖα. Ἐπειδὴ ὁ ὄγκος τοῦ ἀντικειμένου εἶναι ἀνυπολόγιστος αὐτὴ τῇ στιγμῇ —δεδομένου ὅτι δὲν ἔχει ὀλοκληρωθεῖ τὸ ὑπάρχον Μητρῶο τῶν Μνημείων— ὁ χρόνος περάτωσης τοῦ ἔργου, ὅσον ἀφορᾶ τουλάχιστον στὰ γνωστὰ μνημεῖα καὶ χώρους, εἶναι ἄγνωστος. Ὡς πρὸς τὰ νέα δεδομένα, τὸ Ἀρχεῖο θὰ ἐνημερώνεται συνεχῶς. Η ὁργάνωση τοῦ ὄλου ἔργου ὑπολογίζεται νὰ ὀλοκληρωθεῖ μέχρι τὸ 1990, μὲ ὅλες τὶς ἐπιφυλάξεις ποὺ προκύπτουν ἀπὸ παράγοντες μὴ ἐλεγχόμενους ἀπὸ τὴν Διεύθυνση Ἀρχείου Μνημείων.

ΛΗΔΑ ΜΟΣΧΟΥ-ΤΣΙΩΜΗ

Ο ΔΙΠΛΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ

Το ὅτι τα αρχεία αποτελούν μια από τις κυριότερες πηγές της ιστορίας, είναι πια κοινός τόπος — το αναφέρουν ώς και τα σχολικά εγχειρίδια τώρα. Σ’ αυτά θα αναζητήσει ο ιστορικός τα δεδομένα, τις μαρτυρίες, τα ὄσα θα του επιτρέψουν να παραμερίσει τους μύθους που σκοτίζουν τη γνώση, και να καταλάβει το πώς ήταν κάποτε τα πράγματα.

Μονάχα που αυτοί οι κοινοί τόποι μας κάνουν συχνά να λησμονούμε πως τα αρχεία δεν συγκροτήθηκαν για να διευκολύνουν το επάγγελμά-μας. Δεν φτιάχτηκαν με την προοπτική του μέλλοντος, ούτε, πολύ περισσότερο, της αναδρομικής-τους χρήσης· φτιάχτηκαν για να διατηρήσουν μιαν ἀλου τύπου μνήμη, όχι την ιστορική. Αν τα πιστέψουμε για το μαγικό κούτι της Πανδώρας όπου φυλάγεται ατόφια η ιστορία, αν νομίσουμε πως αρκεί να βουτήξουμε βαθιά στο βυθό-τους και ν’ ανασύρουμε στην επιφάνεια τα ὄσα πλούτη βρήκαμε, κινδυνεύομε να μας παρασύρουν οι δίνες της δικής-τους λογικής. Για να τις αποφύγουμε, θα πρέπει να προϊδεαστούμε για τον βυθό-τους προτού καν βουτήξουμε.

Ας πιάσουμε λοιπόν το νήμα από την αρχή. Τι είναι το αρχείο μιας δημόσιας, λόγου χάρη, υπηρεσίας; Είναι βέβαια ἔνα τμήμα ὅπου ἔχει μεταφερθεί ό,τι εμφανίζει μειωμένο πρακτικό, καθημερινό, ενδιαφέρον, ὥπως το παλιό βιβλίο του ταμείου, οι κατά καιρούς διαταγές των ανωτέρων, εγκύλιοι, αποφάσεις, κάποια πρωτόκολλα που έκλεισαν — ό,τι τελοσπάντων δεν είναι πια σε χρήση και παραμερίζεται, χωρίς ὄμως και να πεταχτεί στα ἀχρηστά.

Ἐτσι ο ὄγκος, ο πλούτος, η υφή αυτού του αρχείου, θα είναι ανάλογα με τη γραφειοκρατική συνείδηση της υπηρεσίας· γιατί, ακριβώς, μια αρκετά αναπυγμένη γραφειοκρατική συνείδηση και καταγράφει αλλά και διατηρεί — ενώ μια μειωμένη ξεκαθαρίζει εύκολα και δεν διστάζει να πετάξει.

Τα ίδια θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε και στα ιδιωτικά αρχεία, μόνο που εδώ τον καθοριστικό ρόλο τον έχει περισσότερο μια συναισθηματική συνείδηση. Τί είναι το αρχείο του Καβάφη, του Σεφέρη; Τα συρτάρια του γραφείου-τους. Ὁ, τι δεν πέταξαν παρά το φύλαξαν για τον ἄλφα ἡ τον βήτα λόγῳ: η παλιά μορφή ενός ποιήματος, που κάποια στιγμή βγήκε καλύτερο ἡ δεν βγήκε καθόλου, γράμματα φίλων, λογαριασμοί του ράφτη είτε του ηλεκτρικού, ἀχρηστες πια ταυτότητες, το παλιό μπλοκ των τηλεφώνων.

Λοιπόν, τα αρχεία περιέχουν μια διπλή πραγματικότητα, του παρόντος και του απόντος, του φυλαγμένου και του πεταγμένου. Και η αλήθεια-τους, ως εκ τούτου, είναι διπλή, ἔχει, σαν τη σελήνη, τη σκοτεινή και τη φωτεινή-της πλευρά· κοντά στην αλήθεια της παρουσίας, στέκεται κι η αλήθεια της απουσίας.

Ἐνα, αυτό. Δεύτερο, η υφή της παρουσίας. Γιατί τη στιγμή που καταγράφεται ἔνα περιστατικό διαθλάται, καθώς περνά από το ἔνα υλικό στο ἄλλο, από την καθημερινή ζωή στην αποτύπωσή-της στο γραμμένο χαρτί. Διαθλάται, στρεβλώνεται, συχνά μάλιστα κατατεμαχίζεται σε λογιών λογιών αρχεία: από τον γάμο ο ληξίαρχος καταγράφει μονάχα τα ονόματα και την ημερομηνία· τα τραγούδια που τραγουδήθηκαν θα τα αναζητήσουμε ἄλλοι, σε κάποιο λαογραφικό αρχείο, τα ἔξοδα του γάμου καταχωρήθηκαν σε κάποια τεφτέρια, οι φωτογραφίες κρεμάστηκαν στο σαλόνι, ἄλλα ίσως και να σώθηκαν στο αρχείο του φωτογράφου — και πάει λέγοντας.

*

Από αυτή τη διάθλαση, ίσως το σημαντικότερο να είναι η αλλαγή που υφίσταται μία σημαντική παράμετρος, ο χρόνος.

Με την καταγραφή, η υφή του χρόνου μετατρέπεται. Παγώνει, κοκκαλώνει, όπως η κίνηση όταν φυλακίζεται στο κούτι του φωτογράφου. Στη θέση της διάρκειας έχουμε τώρα τη στιγμή.

Ἐτσι η απλή αρχειακή μαρτυρία δεν είναι ιστορία, όπως η φωτογραφία δεν είναι ο άνθρωπος. Για να γίνει, χρειάζεται η γνώση και η φαντασία που αναπλάθει, χρειάζεται ο ιστορικός να ανασυνθέσει με τον νού-του ποικίλες πληροφορίες, να πλέξει τα φυλαγμένα με τα πεταγμένα, να δώσει στη μαρτυρία ζωή, κίνηση, χρόνο — να την κάνει πάλι παρόν. Πάνω στο παρατημένο στο τραπέζι του φίλου φιλμόχαρτο, δεν βλέπουμε παρά ἔνα αχνό κοριτσόπουλο· τα χαρακτηριστικά-του θα πάρουν ἄλλη υφή, διαφορετικό φως, αν πρόκειται για τη μάνα του φίλου-μας μικρή, για την ηθοποιό τάδε, ἡ για κάποια άγνωστη που την τουφέκισαν ἀξαφνα σε δίσεκτα χρόνια.

Στα αρχεία λοιπόν ο χρόνος φυλάγεται μονάχα σε μιά-του μορφή, τη στιγμιαία. Στο ληξιαρχικό βιβλίο σημειώνεται, κάθε φορά, η χρονολογία γέννησης, σ' ἄλλο βιβλίο οι γάμοι, σε τρίτο οι θάνατοι. Σ' ἔνα νοταριακό βιβλίο σημειώνεται η μέρα της αγοραπωλησίας, η μέρα της διαθήκης, η μέρα της δωρεάς. Η στιγμή, οι στιγμές· η ροή του χρόνου ἔχει διαλυθεί.

Ομως για να κάνουμε ιστορία πρέπει να την ανασυνθέσουμε· να βρούμε δηλαδή τρόπο ώστε ν' αθροίζονται οι στιγμές.

Και ξέρουμε από τα μαθηματικά πως μονάχα των ομοίων η ἀθροιση δίνει νόημα. Πρέπει λοιπόν ν' αναζητήσουμε αρχεία που να επιτρέπουν τέτοιου είδους προσθέσεις, ν' αναζητήσουμε, μ' ἄλλα λόγια, αρχειακές σειρές. Ληξιαρχικά βιβλία από το 1860 ώς σήμερα — μάλιστα. Μπορούμε τότε να δούμε και ἄλλουν τύπου πληροφορίες, που να εμπεριέχουν τη διάρκεια — συχνά ἀσκετα με τη βούληση του αρχειονόμου. Ὁχι πια

απλές στιγμαίες καταγραφές γεννήσεως, παρά την αυξομείωση του αριθμού-τους κατά χρόνο, κατά δεκαετίες, κατά γενιές. Ένας καινούριος χρόνος άλλης υφής, ο χρόνος της ιστορίας.

Από αυτό το σημείο ο δρόμος είναι ανοιχτός — και το κοντί της Πανδώρας, ενδεχομένως. Συγκρίνοντας τους ρυθμούς των γεννήσεων με τους ρυθμούς της αύξησης γενικά του πληθυσμού μιας αστικής περιοχής, μπορούμε να συναγάγουμε τους ρυθμούς αστυφιλίας. Και βέβαια αστυφιλία, ή το ομόλογο, εγκατάλειψη της υπαίθρου, σημαίνει συνήθως αλλαγή των παραγωγικών διαδικασιών — ανοιχτήκαμε έτσι σε πληροφορίες που ούτε στιγμή δεν πέρασαν από τον νου του ληξιαρχού. Το ίδιο κι αν παρατηρήσουμε τις ημερομηνίες γεννήσεως στο ληξιαρχικό βιβλίο, και καταστρώσουμε έναν νοητό πίνακα με τις αντίστοιχες πιθανές ημερομηνίες συλλήψεως, προκειμένου να εννοήσουμε το αν και πόσο μια συγκεκριμένη κοινωνία τηρούσε την αποχή που επιβάλλουν οι θρησκευτικοί κανόνες για ορισμένες περιόδους του χρόνου, τις σαρακοστές του Πάσχα και των Χριστουγέννων. Αν αναζητάμε δηλαδή να προσεγγίσουμε τη θρησκευτικότητα μιας κοινωνίας και τις μεταβολές-της μέσα στον χρόνο.

Όπως επίσης μελετώντας συνολικά τα ποσά που αφήνει ο κόσμος με τις διαθήκες για αγαθοεργίες, μπορούμε να ξεφύγουμε από το στιγμαίο της κάθε μιας, και να αναχθούμε στη χρονικότητα, και λοιπόν την ιστορικότητα της ελεημοσύνης. Μήπως εντείνεται το φαινόμενο σε δύσκολες περιόδους, σε περιόδους πολέμων ή επιδημιών; Μήπως δηλαδή η συμμόρφωση με κάποιες ηθικές προτροπές συμβαδίζει με το φόβο του θανάτου; Και αυτός ο φόβος του θανάτου με ποιές μορφές εμφανίζεται;

Αρχίζοντας από τις δικαστικές αποφάσεις μπορούμε να φτάσουμε ώς την εγκληματικότητα. Πότε αυξάνει, πότε μειώνεται, σε ποιες κοινωνικές ομάδες παρουσιάζει έξαρση κατά εποχές; Ή, από τη σχολαστικότητα ενός πρωτόκολλου, στο βαθμό γραφειοκρατικής ανάπτυξης — και δεν είμαι από εκείνους που θεωρούν αποκλειστικά αρνητικό παράγοντα τη γραφειοκρατία· την συνυπολογίζω στους δείκτες για τον ρόλο της γραπτής επικοινωνίας.

Φυσικά θα μπορούσαμε να προσθέσουμε πολλά ακόμα — αλλά όσα είπαμε εικονογράφησαν, νομίζω με το παραπάνω, την άποψη που θέλω να παρουσιάσω. Ιστορία είναι η διαχείριση του παρελθόντος χρόνου, και ο παρελθόν χρόνος για να εννοηθεί πρέπει να ανασυνταχθεί. Στα αρχεία ο χρόνος βρίσκεται τεμαχισμένος, στιγμαίος.

Πάνε κοντά δεκατρία χρόνια που μάθαμε με τρόπο οδυνηρό — αλλά η ρίζα της γνώσης βρίσκεται πάντα στην οδύνη, έτσι όρισε για τους θνητούς, αιώνες τώρα, ο Δίας — μάθαμε λοιπόν πώς τό διαρκές μπορεί να μετατραπεί σε στιγμαίο.

Η δουλειά του ιστορικού είναι ακριβώς η αντίστροφη, η μετατροπή του στιγμαίου σε διαρκές.